

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРІЙ РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Кондіус І.С.,

кандидат економічних наук,

Луцький національний технічний університет,

Луцьк, Україна

innastk@list.ru

RESEARCH THEORIES OF REGIONAL CONVERGENCE IN GLOBAL ECONOMY

Kondius I.S.,

Ph.D., Lutsk National Technical University,

Lutsk, Ukraine

innastk@list.ru

Анотація.

В статті розглянуті основні теорії регіонального економічного росту та розвитку. Систематизовані напрямки і школи теорій регіонального розвитку, розкрито їх зміст, встановлені основні фактори росу та розвитку, виділені сильні сторони та вказані недоліки інших теорій та моделей з позиції їх можливого застосування в реальних умовах соціально-економічних перетворень в країні.

Ціль роботи – встановлення можливості застосування моделей, побудованих на основі інших теорій в реальних умова функціонування регіонів України.

Метод дослідження – логічний аналіз для узагальнення теоретичних засад інших теорії розвитку регіонів та візуально-графічний метод – для представлення результатів емпіричних досліджень в наочній формі.

Додаткової значущості проблемі що досліджується, надає необхідність систематизації сучасних економічних теорій та їх кореляція з домінуючими у світі парадигмами соціально-економічного розвитку.

Основним етапом концептуального дослідження є вивчення зарубіжного теоретичного досвіду регіонального економічного розвитку і моделей конвергенції з метою виявлення сутності інтеграційних процесів та природи їх виникнення.

Історично в множині теорій регіонального зростання виділяють чотири напрямки: неокласичні теорії конвергенції, теорії кумулятивного росту, нові теорії регіонального росту та інші теорії, що пояснюють приватні або окремі питання регіонального розвитку.

Проведений аналіз теорій і моделей регіонального економічного розвитку продемонстрував їх велику кількість та різноманітність, причому вони були створені та протестовані на концепціях розвитку в різних країнах, що виключає можливість прямого застосування зарубіжних теорій і моделей, потребуючи попередньої адаптації до умов української дійсності. Для сьогоденного рівня соціально-економічного розвитку українських регіонів представляється можливим використання комбінованої моделі, складеної із теорій: кумулятивного напрямку – взаємної кумулятивної причинної обумовленості, полюсів росту; неокласичного – сходження або конвергенції; нових теорій – просторових ефектів і інших – сировинної та теорії секторів.

Ключові слова: регіон, теорія, модель, економічний розвиток, ріст.

ABSTRACT

In the article the basic theory of regional economic growth and development. Systematized areas and schools theories of regional development, disclosed their content, set the main factors dew and Development, highlighted the strengths and deficiencies of other theories and models from the standpoint of their possible application in the real world socio-economic transformation in the country.

Objective - to establish the possibility of using models that are based on other theories in real terms over Ukraine.

The method of research - logical analysis to summarize the theoretical foundations of the theory of other regions and visual-graphic method - to present the results of empirical research in visual form.

Additional significance of the problem investigated, has need of systematization of modern economic theories and their correlation with the dominant paradigms of the world's socio-economic development.

The main stage of the conceptual study is theoretical study of foreign experience of regional economic development and convergence of models to identify the nature of the integration process and the nature of their origin.

Historically multiple theories of regional growth is divided into four areas: neoclassical theory of convergence theory of cumulative growth, new regional growth theory and other theories to explain individual private or regional development.

The analysis of the theories and models of regional economic development demonstrated their large number and variety, and they were created and tested on the concepts of development in various countries, which precludes direct application of foreign theories and models, requiring prior adaptation to the Ukrainian reality. For today's level of socio-economic development of Ukrainian regions, possible use of combined model, composed of theories cumulative direction - mutual cumulative causation, growth poles; nonclassical - convergence or convergence; New theories - spatial effects and others - raw materials and theories sectors.

KEYWORDS: REGION, THEORY, MODEL, ECONOMIC DEVELOPMENT, GROWTH.

Постановка проблеми.

На сучасному етапі розвиток економіки України характеризується посиленням міжрегіональної соціально-економічної диференціації, розширенням числа депресивних регіонів, що унеможлиблює використання не

тільки потенціалу міжрегіонального співробітництва, а й проведення єдиної політики соціально-економічних перетворень в країні. Невід'ємною складовою успішного розвитку регіонів України є ефективне функціонування соціальної та виробничої інфраструктури, що вимагає розширення фінансових можливостей державних і місцевих органів влади. Тому як перспективний інструмент оцінки розвитку територій, особливо в період інноваційно-інвестиційних реформ, повинен стати механізм економіко-математичного моделювання рівня конвергенції регіонів. Додаткової значущості проблемі що досліджується, надає необхідність систематизації сучасних економічних теорій та їх кореляція з домінуючими у світі парадигмами соціально-економічного розвитку.

Першим етапом концептуального дослідження є вивчення зарубіжного теоретичного досвіду регіонального економічного розвитку і моделей конвергенції з метою виявлення сутності інтеграційних процесів та природи їх виникнення.

Історично в множині теорій регіонального зростання виділяють чотири напрямки: неокласичні теорії конвергенції, теорії кумулятивного росту, нові теорії регіонального росту, інші теорії, що пояснюють приватні або окремі питання регіонального розвитку.

Теорії і моделі регіонального економічного розвитку неокласичного напрямку ґрунтуються на факторах, які встановлюють виробничий потенціал території та доповнюються просторовими факторами. При цьому регіони розглядаються як одиниці виробництва, між якими за допомогою ринків факторів може встановлюватись рівновага. Нерівномірність розвитку регіонів пояснюється тимчасовими відхиленнями від рівноваги або неадекватною реакцією на екзогенні шоки, тому в довгостроковій перспективі вони мають зникнути, що приведе до зближення регіональних рівнів економічного розвитку.

У 60-х роках ХХ століття з'явилися перші роботи з неокласичної теорії Дж. Бортса, Х. Зібберта, Р. Солоу, Т. Свана, Г. Менк'ю, Д. Ромера, А. Уейла, Р. Барро, Х. Сала-і-Мартина, Р. Холла, Ч. Джонса. В основі теорії лежать основні

правила виробничої функції із затухаючою та постійною віддачею масштабу, зближення або конвергенцією регіонів, міжрегіональної торгівлі, збалансованого росту та умови вільної конкуренції. Спираючись на ці правила, до складу факторів регіонального росту були включені традиційні виробничі фактори і транспортні витрати, а також соціальні, політичні та географічні фактори. Неокласики стверджували, що з часом повинно відбуватись згладжування диференціацій у темпах росту регіонів завдяки капіталізації рівноважного стану й мобільності факторів виробництва.

Опоненти неокласичної теорії висувають свою теорію поляризованого розвитку, в якій відстоюють протилежне бачення очікуваних результатів процесу економічного розвитку регіонів в умовах нерегулярного ринку. На відміну від теорії регіонального розвитку, в якій ймовірність зближення (конвергенція) рівнів розвитку регіонів за показником ВРП на душу населення, прихильники теорії поляризованого розвитку відстоюють позицію щодо розходження (дивергенції) регіонального розвитку, тобто прогнозується посилення асиметричності регіонів за економічними показниками [1, с. 9].

Імпульсом для розвитку нових теорій регіонального економічного розвитку стали дослідження в рамках нової економічної географії – модернізації традиційної форми просторової організації промисловості у 80-х рр. ХХ ст., які створили набір простих, хоча не досить переконливих моделей недосконалої конкуренції, нової теорії торгівлі та нової теорії росту. Багато з цих моделей ввібрали в себе положення неокласичної школи та теорії кумулятивного розвитку, доповнюючи їх деякими ідеями індустріальної школи.

До найбільш відомих представників нової хвилі теорії регіонального розвитку належать такі західні економісти та економіко-географи, як: П. Кругман, М. Фуджит, Т. Морі, Є. Венаблес, Д. Пуго, Дж. Харріс, А. Пред, Р. Фіані, Г. Мюрдаль, А. Хіршман, А. Гільберт, Дж. Гаглер, Дж. Еллісон, Є. Глейзер, Д. Девіс, Д. Вайнштайн, Лунгель Інн. Широку популярність получили теорії основані на зростаючому ефекті від масштабу в умовах недосконалої конкуренції такі як: нова економічна географія, нові моделі

економічного росту, теорія агломерацій, центральних місць і випадкового росту. В своїх дослідженнях до просторових факторів росту автори відносять різні види ефектів від масштабу, транспортні витрати, мобільність факторів виробництва, агломерацію, просторові або багаточисленні ефекти взаємовпливу економічних факторів.

Поряд з неокласичними, кумулятивними та новими теоріями розвитку в західній економіці та економіко-географічній науці існує ряд так званих інших теорій регіонального розвитку, які вивчають лише окремі або часткові питання та не охоплюють всіх аспектів проблем регіонального розвитку. До таких теорій відносяться: теорії економічної бази, експортної бази, секторів та гнучкої спеціалізації, сировинна теорія, модель «витрати – випуск», деякі економетричні теорії регіонального розвитку, модель розміщення виробництва Я. Тирбенгена та Х. Боса та ін., еволюція яких представлена в таблиці 1.

Перші представники теорії економічної бази Пітер Де Ла Курт та В. Самбарт вважали, що економічний розвиток відбувається за рахунок базового сектору економіки, орієнтованого на внутрішній попит. Тому збільшення регіонального експорту веде до зростання масштабів виробництва, доходів і зайнятості в цьому секторі, який в подальшому мультиплікативно транслюється на всю економіку регіону. Однак, дана теорія не пояснює економічного розвитку в довгостроковій перспективі та оперує занадто великою кількістю агрегованих та усереднених даних, які затрудняють встановлення мультиплікативного ефекту в коротко- та довгостроковій перспективі [2].

Теорія експортної бази, якої притримувався Норт, заперечує можливість автономного розвитку за рахунок внутрішніх інвестицій і технічного прогресу, не враховує зв'язок між ступенем відкритості регіонального господарства і розміром внутрішнього ринку, не надає належного значення міграції людей і капіталу [3, с. 47-48], [4, с. 109-137].

Таблиця 1 – Еволюція інших теорій економічного регіонального розвитку

Теорії / Моделі		Прихильники	Сутність моделі	Фактори регіонального росту	Джерело
Теорія економічної бази		П. Л. Курт, В. Сомбарт	Збільшення об'єму рег. експорту веде до росту масштабу виробництва, доходів і зайнятості, що в подальшому мультиплікативно транслюється на всю економіку	Базовий сектор економіки, орієнтований на зовнішній попит	[2]
Теорія експортної бази		Норт	- заперечує можливість автономного розвитку за рахунок внутрішніх інвестицій і технічного прогресу	Базовий сектор економіки, орієнтований на зовнішній попит	[5, с. 47-48], [6, с. 109-137]
Сировинна теорія		Х. А. Інніс	Притік експортної виручки розвиває внутрішню економіку регіону	- зовнішні інвестиції, - вир. експортного сировинного товару, - стійкий зовнішній попит	[2]
Теорія секторів	Модель перерозподілу трудових ресурсів між секторами	А. Фішер, К. Кларк, Ж. Фурастьє	Агрегація 3-х секторів: 1 – добування природних ресурсів, 2 – обробляючі виробництва, 3 – обмін, обслуговування, споживання товарів і послуг	- еластичність попиту на продукцію 3-го сектору, - продуктивність праці у 1-му та 2-му секторі	[5]
	Регіонально-секторальна модель зовнішньоекономічної інтеграції	А. Мокій	- різномірівна централізація, - врахування спільних тенденцій розвитку, - циклічний розвиток	- відкритість регіону, - децентралізація,	[6]
Теорія гнучкої спеціалізації		Ч.Ф. Сейбі, Д. Цейтлін	Розвиток розглядається не лише як кількісний показник, а й як якісні зміни структури промисловості та конкурентних переваг	- зміна характеру попиту, яка потребує від фірми більшої мобільності, - впровадження гнучких виробничих технологій, - гнучкі відносини з постачальниками, - - використанні міжфірмових мереж	[7]
Модель «витрати – випуск»		В. Леонтьєв	Облік господарської динаміки взаємозамінності факторів виробництва	Взаємозамінність факторів виробництва	
Економетричні теорії регіонального розвитку		Х. Річардсон	Підтвердження теоретичних гіпотез розвитку економетричними розрахунками	Встановлюються аналітично	[8, с. 29]
Модель розміщенні виробництва		Я. Тирбенген, Х. Бос	Оптимальне розміщення виробництва в центрах різних розмірів	- мінімізація виробничих і транспортних витрат	[9]

Основним фактором розвитку регіону за сировинною теорією Х. А. Інніса виступають зовнішні інвестиції у виробництво експортного сировинного товару та стійкий зовнішній попит, що приводить до позитивної виробничої та збутової динаміки експортного товару на світових ринках. В свою чергу,

збільшенні експортної виручки дозволяє розвивати внутрішню економіку регіону. Слабкою стороною сировинної теорії являється те, що вона описує регіональну економічну історію, а не пояснює процес розвитку [6].

В своїй теорії секторів А. Фішер, Колін Кларк, Дж. Фурастьє та ін. економіка агрегована в три основні категорії: первинна – добування природних ресурсів, вторинна – обробні виробництва, третинний – організація і координація виробничої діяльності, обмін, обслуговування та споживання товарів та послуг. Основною рушійною силою розвитку являються два фактори: еластичність попиту на продукцію третього сектору та продуктивність праці в первинному та вторинному секторах. Логіка розвитку регіону описується моделлю перерозподілу трудових ресурсів між секторами під дією вказаних факторів. Проаналізувавши тенденції розвитку території автори помітили закономірність, що із зростанням доходів починає зростати попит на продукцію третинного сектора економіки та продуктивність праці в первинному та вторинному секторах росте швидше, ніж в третинному, що веде до поглинання третинним сектором робочої сили, яка вивільнилась в первинному та вторинному секторах. Основним недоліком даної теорії є сам розподіл на сектори, який дає занадто узагальнені оцінки і тим самим обмежуючи можливості її ефективного використання [7].

Теорія гнучких спеціалізацій, прихильниками якої були Ч. Ф. Сейбі, Д. Цейтлін та ін. досліджує та оцінює вплив на регіональний розвиток виробничих режимів – штучне виробництва під замовлення; серійне виробництво, фордівська модель виробництва; практику використання залучених спеціалістів; відносини з постачальниками і процеси вертикальної інтеграції та дезінтеграції [8]. Розвиток розглядається не тільки як кількісний показник, але й як якісні зміни структурі промисловості та конкурентних переваг. Основним фактором розвитку на конкретній території виступають зміни характеру попиту, що потребує від фірм більшої мобільності. Фірми адаптуються до нових умов за рахунок впровадження гнучких виробничих

технологій, вибудовування гнучких відносин з постачальниками, використання міжфірмових мереж для обміну інформацією та спільного вирішення проблем.

Серед переваг теорії гнучких спеціалізацій – фокусування її уваги на складній виробничій динаміці в середині фірми, між фірмами, між фірмою і працівником. До недоліків слід віднести – фокусування на специфічних мікроекономічних зв'язках відволікають увагу від агрегованих регіональних показників [9].

Так як моделі «витрати – випуск» передбачається облік господарської динаміки та взаємозамінності факторів виробництва, то головний недолік даної моделі в слабкій здатності пояснення регіонального розвитку.

Х. Річардсон, автор економетричної теорії регіонального розвитку, вважав, що економетричні розрахунки можуть використовуватись для підтвердження теоретичних гіпотез. Проте на практиці виникнення таких моделей не передувало появі концепції регіонального розвитку, а будувались лише при накопичення достатньо великого об'єму статистичної інформації. В результаті таких розрахунків дослідники отримували деякі математичні взаємозалежності, які не пояснювали причини економічного росту. В деякому сенсі відбувалась підміна концепції регіонального розвитку псевдотеоріями [10, с. 29].

Цікаву ідею щодо нових якостей регіональних моделей розвитку в умовах посилення відкритості економіки висловив вітчизняний дослідник А. Мокій, врахувавши в своїй регіонально-секторальній моделі зовнішньоекономічної інтеграції [10] механізм різнорівневої централізації, спільність тенденцій розвитку, які забезпечать блокування негативних зовнішніх та внутрішніх факторів, відкритість регіону для світових економічних процесів.

В моделі розміщення виробництва Я. Тінберга та Х. Боса, автори в якості основного фактору економічного розвитку регіону розглядають оптимальне розміщення виробництва в центрах різного розміру, хоча при встановленні оптимальності розміщення використовують фактор мінімізації виробничих і

транспортних витрат [11]. Основним недоліком моделі є відсутність повного набору виробничих і просторових факторів.

Цінність розглянутих вище теорій регіонального розвитку – в можливості вирішення за їх допомогою конкретних проблем, які виникають в процесі розвитку регіональної економіки, без застосування для цього загальних теорій росту. Загальним недоліком для них є включення не всіх основних виробничих та просторових факторів при дослідженні регіонального розвитку.

Таким чином, проведений аналіз теорій і моделей регіонального економічного розвитку, предметом яких у тій чи іншій мірі є розкриття природи конвергентних відносин, продемонстрував їх велику кількість та різноманітність, причому вони були створені та протестовані на концепціях розвитку в різних країнах, що враховували особливості їх економіки та досягнутий рівень соціально-економічного розвитку. Саме це виключає можливість прямого застосування зарубіжних теорій і моделей, потребуючи попередньої адаптації до умов української дійсності. Досліджені неокласичних теорій конвергенції та теорій кумулятивного розвитку не є взаємовиключаючими, багато положень є спорідненими та містять схожі риси. Для сьогоденного рівня соціально-економічного розвитку українських регіонів представляється можливим використання комбінованої моделі, складеної із теорій: кумулятивного напрямку – взаємної кумулятивної причинної обумовленості, полюсів росту; неокласичного – сходження або конвергенції; нових теорій – просторових ефектів і інших – сировинної та теорії секторів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кіро О.С., Еволюція теорій регіонального розвитку в економічній науці / О. Кіро // Вісник соціально-економічних досліджень. - №38. - с. 72-83.
2. V. A. Krugman P., Globalization and the inequality of nations // *Quarterli Journal of Economics*, 1995. p. 110.
3. Региональная стратегия устойчивого социально-экономического роста., / под ред. А.И. Татиркина. - Екатеринбург: УрО РАН, 1998. 639 с.

4. Свэйле Дж. Ким., Определение мультипликаторов экспортной базы региона в присутствии ресурсных ограничений. Подход Норта. // Пространственная экономика. 2006. №1. 109-137.

5. Siebert H., Regional Economic Growth Theory and Policy. Scranton, 1969.

6. K. P. Fujita V., When is the economy monocentric: von Thunen and Chambertin unified // Regional Science and Urban Economics, 1995. 254.

7. Алаев Э.Б., Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь. – М.: Мысль, 1983. – 350 с.

8. Harris G. D., The market as a factor in the localization of production. // Annals of the Association of American Geographers, 1954. 44.

9. Myrdal.G., Economic Theory and Regions. London: Duckworth, 1957.

10. S. J. Borts G. H., Economic Growth in a Free Market. New York, London, 1964.

11. Fiani R., Increasing Returns, Non-Traded Inputs and Regional Development // Economic Journal. 1984. p. 308-323.

REFERENCES

1. Kiro OS, evolution theories Regional development economics / O. Kiro // Journal of Social and Economic Research. - №38. - with. 72-83. (Ukr)

2. V. A. Krugman P., Globalization and the inequality of nations // Quarterli Journal of Economics, 1995. p. 110.

3. Reyonalnaya Strategy of sustainable socio-economic growth., / Ed. AI Tatyrykyna. - Ekaterinburg: URO RAN, 1998. 639 p. (Rus)

4. Svэyle J. Kim., Determination multiplykatorov эkспортной базы in the region prysutstvyyu resursnyh restrictions. Approach North. // Prostranstvennaya economy. 2006. №1. 109-137. (Rus)

5. Siebert H., Regional Economic Growth Theory and Policy. Scranton, 1969.

6. K. P. Fujita V., When is the economy monocentric: von Thunen and Chambertin unified // Regional Science and Urban Economics, 1995. 254.

7. Alaev Э.Б., Socio-Economic Geography: ponyatyyno-terminology dictionary. - М.: Thought, 1983. - 350 p. (Rus)

8. Harris G. D., The market as a factor in the localization of production. // Annals of the Association of American Geographers, 1954. 44.
9. Myrdal.G., Economic Theory and Regions. London: Duckworth, 1957.
10. S. J. Borts G. H., Economic Growth in a Free Market. New York, London, 1964.
11. Fiani R., Increasing Returns, Non-Traded Inputs and Regional Development // Economic Journal. 1984. p. 308-323.